

BİZANS VE OSMANLI SANAT TARİHÇİSİ PROF. DR. SEMAVİ EYİCE (03.01.1924-28.05.2018)*

Haşim KARPUZ**

ÖZ

Semavi Eyice, Amasra'lı denizci bir ailenin çocuğu olarak İstanbul'da doğdu. İlk öğrenimini Kadıköy Saint-Louis ve Saint Joseph Fransız okullarında tamamladı, liseyi Galatasaray'da okudu. 1944-1945 yıllarında arkeoloji öğrenimi için Berlin ve Viyana'da okudu. II. Dünya Savaşı yüzünden yurda döndü ve İstanbul Edebiyat Fakültesi'ne girdi. 1948 yılında mezun oldu ve fakülteye asistan olarak girdi. Mezuniyet tezi "İstanbul Minareleri"dir. 1950-1953 yılları arasında Arif Müfid Mansel başkanlığındaki Side kazılarına katıldı. Side'deki Bizans yapıları konusunda doktora hazırladı (1952). İstanbul'daki Son Devir Bizans yapıları konulu çalışması ile doçent oldu (1955). Aynı yıllarda askerliğini yedek subay olarak yaptı. 1964'te "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi Zaviyeler" başlıklı tezi ile profesör oldu. 1963 yılında kurulan Bizans Sanatı Kürsüsü'nün başkanlığına getirildi. Uluslararası bir üne sahip olan Eyice, yurt dışında dersler ve konferanslar verdi. Kazı ve yüzey araştırmaları yaptı. 1400'ü aşkın makale ve ansiklopedi maddesi yazdı. 1990 yılında emekli oldu. Rahatsızlığı üzerine kaldırıldığı hastanede 28 Mayıs'ta vefat eden Eyice'nin cenazesi 30 Mayıs 2018'de devlet töreni ile Fatih Camii haziresine defnedildi.

Anahtar Sözcükler: Semavi Eyice, Sanat Tarihi, Bizans sanatı, Osmanlı sanatı

SEMAVİ EYİCE (1924-2018): A BYZANTINE AND OTTOMAN ART HISTORIAN

ABSTRACT

Semavi Eyice was born in Istanbul as a child of sailor family from Amasra. He completed his primary education at Kadıköy Saint-Louis and Saint Joseph French schools. He attended high school in Galatasaray. He studied in Berlin and Vienna between 1944-1945 for studying archeology. II. He returned to Turkey because of World War II and entered Istanbul Faculty of Literature. He graduated in 1948 and entered the faculty as an assistant. Graduation thesis is Istanbul Minarets. He participated in the excavations of Side between 1950 and 1953 under the direction of Arif Müfid Mansel. He wrote his doctorate on the Byzantine structures in Side (1952). He became an associate professor with his work on Byzantine buildings of the Last Period in Istanbul (1955). In the same years, he did his military service as a reserve officer. In 1964, he

* *Gönderim tarihi: 10.08.2018. Kabul tarihi: 21.08.2018.*

** *Prof. Dr. KTO Karatay Üniversitesi, GST Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, KONYA. hasimkarpuz@gmail.com ORCID: 0000-0002-1689-7970*

became a professor with a thesis titled "Religious and Indigenous Establishments of the First Ottoman Era". He was appointed as the chairman of the Byzantine Art Chair in 1963. Having an international reputation, Eyice gave lectures and lessons abroad. He made excavations and surveys. He wrote more than 1400 articles and encyclopedia articles. He retired in 1990. Died in hospital. On May 30, 2018, he was buried to Fatih Mosque cemetery with a state ceremony.

Anahtar Sözcükler: Semavi Eyice, Art History, Byzantine and Ottoman History

1. Giriş

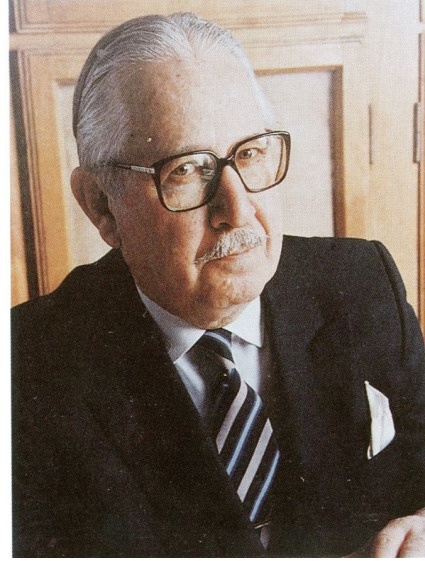
Türkiye'nin Bizans ve Osmanlı sanatı konusunda duayen ve ünlü bilim adamı Semavi Eyice İstanbul'da vefat etti. Bütün ömrünü bilime adanmış, İstanbul Üniversitesi'nde Bizans Kürsüsünü kurmuş kısa sürede Bizans ve İstanbul üzerine yaptığı çalışmalarla ülkemizde ve yurt dışında tanınmıştır.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde yaptığı görev boyunca, sanat tarihi bölümünün en zeki, titiz, çalışkan hocaları arasında yer aldı. Derslerindeki otoriter duruşu, öğrencilerle olan ilişkilerine de yansımış, korkulan, çekinilen asabi bir hoca olarak tanınmasına yol açtı. Bununla birlikte bütün öğrencileri onun ders anlatışına, konuya vukufiyet ve hakimiyetine hayran kalır, dersleri dolup taşardı. Derslerine tarih ve arkeoloji öğrencileri de katılırdı.

Semavi Eyice, Amasra'lı denizci bir ailenin çocuğu olarak İstanbul'da doğdu. İlk öğrenimini Kadıköy Saint-Louis ve Saint Joseph Fransız okullarında tamamladı, liseyi Galatasaray'da okudu. 1944-1945 yıllarında arkeoloji öğrenimi için Berlin ve Viyana'da okudu. II. Dünya Savaşı yüzünden yurda döndü ve İstanbul Edebiyat Fakültesi'ne girdi. 1948 yılında mezun oldu ve fakülteye asistan olarak girdi. Mezuniyet tezi "İstanbul Minareleri"dir.

1950-1953 yılları arasında Arif Müfid Mansel başkanlığındaki Side kazılarına katıldı. Side'deki Bizans yapıları konusunda doktora hazırladı (1952).

İstanbul'daki Son Devir Bizans yapıları konulu çalışması ile doçent oldu (1955). Aynı yıllarda askerliğini yedek subay olarak yaptı. 1964'te "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi Zaviyeler" başlıklı tezi ile Profesör oldu. 1963 yılında kurulan Bizans Sanatı Kürsüsü'nün başkanlığına getirildi.

Semavi Eyice, yurt dışında Münih, Bochum (Almanya) ve Sarbonne Üniversitelerinde misafir olarak dersler verdi. Almanya'nın Humboldt Bursu'nu kazandı. Yunanistan ve Balkan ülkelerinde kalan Osmanlı eserlerini inceledi.

Semavi Bey 1972-1975 yıllarında Cuma Cumartesi günleri Hacettepe Üniversitesinde Bizans Sanatı dersleri verdi. Bu sırada *Bizans Sanatı* ders notları olarak daktilo edildi, fotokopi yoluyla çoğaltıldı. Birçok bölümde bu notlar takip edilmektedir. Bizans Sanatı notları; Mimarlık, Şehircilik ve Bizans Şehri, Kumaş Sanatı, Resim Sanatı, Küçük Sanatlar, Bizans Plastiği bölümlerinden oluşan 353 sayfalık bir metindir.

İstanbul Üniversitesi'nde 42 yıl hizmet verdikten sonra 1990 yılında emekli oldu. Emeklilik sonrasında da çalışmalarına devam etti. Gözlerinin görmemesine rağmen Diyanet İslam Ansiklopedisi'nin Türk-İslam Mimarisi ve Sanatları maddelerinin hazırlanmasında çalıştı.

Semavi Eyice 28 Mayıs 2018'de kaldırıldığı hastanede vefat etti. Cenaze 30 Mayıs 2018 Çarşamba günü öğle namazına müteakip kaldırılarak Fatih Camii haziresine defnedildi.

Semavi Bey'in hayatı, aldığı eğitim, bilimsel araştırma ve yayınları üzerine çok sayıda kitap ve makale yayınlandı.¹ Burada o yazılanları tekrar etmeyeceğim. Kendi gözlemlerime göre Semavi Bey'in çalışmalarına değineceğim arkeoloji öğrencisi olarak lisans derslerini, konferanslarını dinleme şansına sahibim. İlk bilimsel makalemi kendisine tashih ettirmek cesaretini gösterdim.² Doçentlik jürimde bulundu, hasta haliyle Trabzon kitabım için sunuş yazısını kaleme aldı.³

2. Çalışma Konuları

Semavi Eyice, Bizans Sanatı Kürsüsü başkanı olarak Türkiye'nin ve dünyanın en önemli Bizans Sanat Tarihçisi olarak tanınmıştır. Bu bağlamda İstanbul'daki ve Anadolu'daki Bizans yapıları onun ana çalışma konusudur. İkinci olarak Osmanlı mimarisi, yurt içindeki ve dışındaki mevcut ve yok olmuş yapıları dosyalamış, bütün yayınları topladıktan sonra yayınlamıştır.

Bildiğimiz kadarıyla, Bizans ve Türk Mimarlığı, Sanat Tarihi, Kültür, İnsan, Seyyahlar vb. konularda dosya tutar. O konuda yeterli bilgi birikince yazıya dönüştürdü. Literatür temininde yerli ve yabancı kaynakları bir dedektif titizliği ile takip ederdi. Örnek verecek olursak Rize Zil Kale için A. Bryer'in makalesini bulmuş,⁴ Trabzon için Trabzon kilisesi papazı Tarsio Succi ve Atatürk ve Konya kitaplarını temin için beni görevlendirmişti.⁵

¹ Yasemin Akçaoğlu-Sema Doğan, *Semavi Eyice Kaynakçası*, İstanbul, 2014, s. 113-116.

² Haşim Karpuz, "Trabzon'da Yok Olan Türk Devri Yapıları", *Sanat Tarihi Yıllığı*, S: 12, İstanbul 1982, s. 95-115.

³ Haşim Karpuz, *Trabzon Merkez ve İlçelerindeki Önemli Tarihi Yapılar*, Ankara 2018, Türk Tarih Kurumu.

⁴ Semavi Eyice, "Rize Yakınındaki Zil Kale", *İlgi*, S: 30, İstanbul 1980.

⁵ V. T. Succi, *Trebisande*, İstanbul 1973.

3. Yüzey Araştırmaları ve İlgilendiği Konular

Semavi Bey, Arf Müfid Mansel'in Side kazılarına katılıp Bizans yapıları üzerine doktora yaptığı için, alan araştırması, yapıların bizzat yerinde gözlem metodu ile araştırılmasını çok iyi biliyordu. Bu kapsamda öğrencileri ile birlikte Anadolu'da bir dizi yüzey araştırması düzenleyip sonuçlarını yayın haline dönüştürmüştür. Bunlar:

-İstanbul Araştırmaları; İstanbul'da surlar, Bizans yapıları, Ayasofya, Osmanlı yapıları yerlerinde incelenmiştir.

-İznik; Bu inceleme gezisinde İznik'in önemli yapıları tanımlanmış, sonra kitaplaştırılıştır.

-Trabzon Sümela Manastırı; 1962 yazında gerçekteştirilen bu araştırma manastır hakkındaki tek Türkçe kaynaktır.⁶

-Silifke merkezli olarak Kilikya'da bulunan antik kalıntılar, manastır ve kiliseler incelenmiş ve yayına dönüştürülmüştür.

- Karadağ 1001 kilise; Karaman yakınındaki bu manastır ve kiliseler 1967 Ekim ve 1968 Eylül aylarında incelenmiş daha sonra kitap olarak yayınlanmıştır.

Yüzey araştırmalarının yanı sıra, Semavi Bey'in odaklandığı özel konular vardır:

- **Ansiklopedi maddeleri:** Başta İstanbul maddeleri olmak üzere birçok yapıyı kapsar.

- **Biyografi yazarı:** Semavi Bey bir **bibliyomen** idi. Araştırıp yazdığı kişilerin hayatlarını en ince teferruatına kadar incelemiştir. Bunlar, seyyahlar, Türkologlar tarihçiler, yerel araştırmacılar olabiliirdi.

- **Harita, Gravür ve Fotoğraf uzmanı:** Semavi Bey makale ve kitaplarında görsel malzeme olarak nadir harita, gravür ve fotoğraflara yer vermiştir. Bu haritaların bazılarını kitap haline getirmiştir. Özellikle yurt dışında kalmış ve yok olmuş Türk şehirlerini, Türk devri yapılarını gayet kolay tanı ve adlandırdı.

4. Korumacı Semavi Eyice

Semavi Bey'in üstün bilim adamlığının yanında en büyük özelliği, mimarlık ve sanat eserlerinin korunup yaşatılması konusunda mücadele eden bir kişi olmasıdır. O'nu koruma çalışmaları sayesinde İstanbul'da ve taşrada yüzlerce eser yıkımdan kurtulmuş, restore edilerek yeniden fonksiyon verilmiştir.

Ancak, tarihi yapıları, kültür varlıklarını korumak Türkiye'de kolay değildir. Ticari rant, mal-mülk kazanımı, siyasi rant 1958 yılında girdiği Gayri

Prof. Dr. Semavi Eyice ve
Prof. Dr. Haşim Karpuz

⁶ Semavi Eyice, "Trabzon Yakınındaki Meryem Ana (Sümela Manastırı)", *Belleten*, C: 30, Ankara 1966, s. 243-264.

Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'ndaki görevi İstanbul Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Üyesi iken 1997 yılında işine son verilmiştir.

Benzer bir uygulama ile (kendisi kapının önüne koyuldum diyor) Türk Tarih Kurumu'nda karşılaşmıştır. 1970 yılında asil üye olarak kabul edildiği kurumdan 1983 yılında tasfiye edilmiştir.

5. Üyelikler-Aldığı Ödüller

Semavi Bey, yaptığı bilimsel araştırma, konferans ve yayınlarla kısa sürede Türkiye'de ve yurt dışında kendini kabul ettirdi. Birçok kurum tarafından üye yapıldı ve ödüllendirildi.

- Türk Tıp Tarih Enstitüsü (1957)
- Alman Arkeoloji Enstitüsü (1957)
- Türk Tarih Kurumu (1970)
- Belçika Kraliyet Akademisi Üyeliği
- Fransa Légion d'Honneur Madalyası sahibidir.
- Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü
- TÜBA Türkiye Bilimler Akademisi Ödülü (1995)
- Yüzyılın İslam Kültür Hizmeti Onur ve Hizmet Ödülü (2014)

6. Yayınlar-Kitaplar

Semavi Bey çok çalışkan ve verimli bir yazardı. Uluslararası ve ulusal düzeyde çok sayıda kitap ve makaleye imza atmıştır. 1400'ü aşkın makale ve ansiklopedi maddesi yazmıştır. Yayınlanan kitap sayısı 20'dir. Makale ve ansiklopedi maddeleri kaynakçasında yer almaktadır.⁷ Biz burada sadece kitaplarına yer veriyoruz.

- *İstanbul Petit Guide à Travers les Monuments Byzantins et Turcs*, İstanbul 1955.
- *Son Devir Bizans Mimarisi*, İstanbul 1963.
- *Küçük Amasra Tarihi ve Eski Eserler Kılavuzu*, Ankara 1965.
- *Galata ve Kulesi*, İstanbul 1969.
- *Malazgirt Savaşı Kaybeden IV. Romanos Diogenes (1068-1071)*, Ankara 1971.
- *Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler*, İstanbul 1971.
- *Bizans Devrinde Boğaziçi*, İstanbul 1976.
- *Son Devir Bizans Mimarisi*, İstanbul, Turing Yayımları, 1980.
- *Ayasofya I_II*, İstanbul 1984.
- *İznik (Nicea) Tarihçesi ve Eski Eserleri*, İstanbul 1988.
- *İstanbul: City of Domes*, İstanbul 1992.
- *Eyice vd. Trabzon, Kültür Bakanlığı*, Ankara, 1996, s. 81-91.
- *Kariye Mosque Church of Chora Manastery*, İstanbul 1997.

⁷ Akçaoğlu-Doğan, a.g.e., s. 67-106.

- *Eski İstanbul'dan Notlar*, İstanbul 2006.
- *Bizans Devrinde Boğaziçi*, İstanbul 2007.
- *Binbirkilise Karadağ* (ed. İlker Mate Mimirolu) Karaman Belediyesi, 2014 (2. Baskı).
- *Mimar Sinan'ın Gurbette Kiliseye Çevrilen Eseri Bosnalı Sofu Mehmet Paşa Camii* (Ayşenur Erdoğan ile), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017.
- *Yabancıların Gözüyle Bizans İstanbul'u*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017.
- *Bizans Devrinde Boğaziçi* (3. Basım), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017.
- *Bir Zamanlar Kağıthane* (Ayşenur Erdoğan ile), Kağıthane Belediyesi, İstanbul 2018.

7. Sonuç

Semavi Eyice, çok dil bilmesi, çalışkanlığı ile kısa sürede üstün başarı gösterdi. Sadece Bizans sanatı çalışmadı. Osmanlı Türk sanatı konularını ayrıntılı inceledi. Türk hamamı tipolojisini yapan,⁸ yabancı araştırmacıların kiliseden dönme yapılar dediği ters T planlı camilerin zaviyeli camiler olduğunu⁹ ispatladı. Bilgisini, birikimini sadece öğrencilerine anlatmakla yetinmedi, akademik çalışmalarını yayına dönüştürdü. Geniş kapsamlı kitap boyutunda makalelerini değişik dergilerde yayınladı. Semavi Eyice'nin Türk Tarihi Kültür ve Sanatına en büyük katkısı; gerek İstanbul ansiklopedileri (Reşat Ekrem Koçu-Tarih Vakfı) gerekse Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde yazdığı maddelerle oldu.

O İstanbul'un sevdalısı, en büyük araştırmacıdır. Lise tarih ödevi ile başlayan İstanbul araştırmaları sokak sokak kent dokusu, topoğrafya tek tek yapı incelemelerine dönüştü. O, İstanbul'un birçok yapısını yıkımdan kurtardı. Uzun ömründe, çok değerli eserler ortaya koydu. Sonunda İstanbul sevgili evlâdını uzun araştırmalar yaptığı Fatih Camii haziresinde bağrına bastı.

KAYNAKLAR

AKÇAOĞLU, Yasemin-DOĞAN, Sema, *Semavi Eyice Kaynakçası 86 Yıla Armağan*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.

TOK, Gökhan, "Sanat Tarihinden Tarihe, Bizanstan Osmanlıya, Bilimden Kültüre Semavi Eyice", *Bilim ve Teknik*, S: 353, Ankara 1997, s. 82-89. (içinde M.H. Şakiroğlu'nun Nasıl Çalıştı-Nasıl Yarattı; Yıldız Demiriz, Hocam Semavi Eyice ile Anılar; Hülya Tezcan, Benim Pencereyden Semavi Eyice başlıklı yazılara da yer verilmiştir).

Prof. Dr. Semavi Eyice Vefat Etti, Arkeo Blog, Erişim: 01.06.2018.

ERDEM, Selim Efe, *Semavi Eyice Kitabı-İstanbul'un Yaşayan Efsanesi*, Timaş, İstanbul 2014.

⁸ Eyice, "İzmit'te Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme", *Tarih Dergisi*, S: 15, İstanbul 1980, s. 99-120.

⁹ Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dini İçtimâî Bir Müessesesi, Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C: 23, S: 1-2, İstanbul 1962/3.